ЕЗИКОВОТО ОБУЧЕНИЕ В ПЪРВИТЕ УЧЕБНИ ПЛАНОВЕ НА ВИСШЕТО ТЪРГОВСКО УЧИЛИЩЕ ВЪВ ВАРНА

Владимир Досев
Икономически университет – Варна

Abstract: The Higher Commercial School in Varna is founded in 1920. It is the second oldest high school and the first commercial high school in Bulgaria. Its university curricula played a pioneering role for the establishment of language teaching in higher business education in Bulgaria. Significant place in the first university curricula was reserved for the language teaching. Distinguished linguists who had graduated abroad were recruited to teach foreign languages. Two of them were elected for rectors. The aim of this paper is to comment upon the role of the foreign language teaching in the university curricula and to popularize the names and work of the first rectors at the Higher Commercial School in Varna.

Key words: language teaching, university curricula, The Higher Commercial School in Varna

1. Въведение

На свое заседание, проведено на 14 май 1920 г., Варненската търговско–индустриална камара под името Висше търговско училище взема решение да създаде Висше търговско училище в град Варна. На тази дата се поставя началото на българското висше икономическо образование, поставя се началото и на езиковото обучение за икономисти у нас. Цар Борис III лично присъства на откриването на училището, което се състои на 2 октомври 1921 г. Още в речта на Цар Борис III ясно е заявена надеждата за ролята на училището за международното развитие на българската икономика, което съответно определя и голямото значение на езиковото обучение във варненското Висше търговско училище.

Едно от главните условия за развитието в по-големи размери на нашето народно стопанство е засилването на икономическите връзки с останалия свят. Това обстоятелство иде да увеличи нуждата от едно висше търговско училище у нас, което като култивира просветните похвати на международната търговия, ще способства за по-целесъобразно насочване и използване на българското производство и неговата обмяна. И ние трябва да поздравим, че новият институт се открива именно във Варна, нашето първо пристанище, защото морето е главната артерия, по която се извършва международната размяна. От тук учителите, напътвайки и обогатявайки със знания своите ученици, ще им сочат винаги морето – вечния и традиционен път на търговията и на взаимното опознаване и

сближаване на народите. С тия чувства аз пожелавам горещо на **първото българско Висше търговско училище** да крепне и се развива, като разпраща по всички кътове на родината просветени и съзнателни граждани, които да заработят с всички сили за благоденствието и напредъка на българския народ… (цит. по Близнаков, Ковачев & Цонев 2001: 26–27).

Целта на настоящия доклад е да коментира първите учебни планове на Висшето търговско училище – Варна по отношение на предвидения хорариум за езиково обучение. Изследваният период обхваща времето от създаването на училището до промените от 1944 г. Основни източници на информация за изследването са архивираните протоколи на първите Академически съвети, както и протоколите от заседанията на Варненската търговско–индустриална камара и на Върховния училищен съвет. Новосъздаденото висше търговско училище се ръководи от ректор, Академически съвет и от Върховен училищен съвет, в който влизат кметът на града, представители на Академическия съвет и членове на Варненската търговско–индустриална камара. Първите трима ректори са проф. Цани Каляндjиев (професор по стокознание), проф. Иван Константинов (професор по френски език) и проф. д-р Янаки Арнаудов (професор по немски език).

2. Първите учебни планове на Висшето търговско училище във Варна

Първият учебен план на Висшето търговско училище е изготвен изцяло от Цани Каляндjиев. С подкрепата на Варненска търговско–индустриална камара 10 години преди създаването на училището той посещава и се запознава с учебните планове на най-известните за времето си висши икономически училища в Европа: Виенската експортна академия (Австрия), Пражката славянска академия (Чехия), висшите търговски училища в Лайпциг, Берлин, Щутгарт, Мюнхен, Нюрнберг (Германия).

Посредством лична кореспонденция се снабдява с учебна документация на френските училища в Париж, Лион, Марсилия, Бордо, Куен, Нанси, Монпелие; италианските училища във Венеция, Бари, Торино, Милано; Московския комерчески и Киевския комерчески институти; търговските факултети на Лондонското училище за икономика и политика и Бирмингамския университет; търговския отдел на Пенсилванския университет (САЩ) и др. (Ковачев 2012: 11).

Запознат отлично с практиката на най-известните европейски и американски висши училища, самият той дипломирал се в Университета в Цюрих, Каляндjиев успява да създаде учебен план, близък до най-добрите образци на своето време. В една своя студия Янаки Арнаудов твърди: „Германските фабриканти и търговци схванаха, че за да поемат и

издържат конкуренцията на по-старите търговски и индустриални страни, те трябва да владеят техните езици (Арнаудов 1930: 8). Първият ректор Цани Каляндjиев е полиглот (владее и превежда от английски, немски, френски и руски езици) и държи в учебните планове да бъде осигурен голям хорариум за езиковата подготовка на студентите. За отношението му към езиковото обучение можем да съдим от спомените на проф. д–р Янаки Арнаудов. По време на един от разговорите преди назначаването на Арнаудов в училището, воден на немски език, Каляндjиев заявява, че вече е изискал от Германия и се е запознал с дисертацията на Арнаудов, защитена и публикувана в Мюнхен.

След това започна да ми разправя за положението и постановката на езиците във Висшето търговско училище, неговото желание те да бъдат поставени на такава висота, че този институт да задоволи напълно нуждите на страната от **висше търговско образование, един от най-важните елементи на което за него бе и владението на поне един чужд модерен език** (курсивът мой, В. Д.) (Арнаудов 1942: 70).

Още на първото заседание на Академическия съвет, проведено на 8 ноември 1921 г., се разглежда въпросът за езиковото обучение. В протокола от заседанието се казва следното:

Съветът се занима с въпроса за задължителността при изучаването на чуждите езици и като прегледа изготвените параграфи на програмата и правилника, реши: Всеки студент ще трябва да държи сериозен изпит поне по един чужд език в размер, предвиден в правилника, без да гледа в коя група е изучавал той езика. Вследствие на това се препоръчва да учи същия език, който е учил в гимназията. (Протокол № 1, ДА–Варна, Ф. 122 К, оп. 1, а.е. 1, л.1)

Решено е обучението по дадения език да се организира в три групи според нивото на владеене в първи семестър. Според това решение на Академическия съвет студентите и от трите групи ще трябва да положат „сериозен изпит", без значение в коя група са изучавали езика. Първите изучавани езици във Висшето търговско училище са английски, немски и френски (от 1923 г. и италиански).

Съгласно първия учебен план обучението във висшето училище е в 4 семестъра, като във всичките 4 семестъра се предвижда задължително обучение по чужд език в размер на 6 часа седмично, което прави задължителния чужд език дисциплината с най-голям хорариум в университета. Всъщност с това решение Академическият съвет намалява броя на часовете по чужд език, тъй като първоначалното намерение е било за 8 часа задължително изучаване на чужд език седмично. Това намаляване на първоначално предвидените 8 часа е направено по предложение на Върховния училищен съвет, целта е студентите да бъдат стимулирани да записват изучаването на втори и трети чужд език. В Протокол № 5 от 7 октомври 1921 г. от заседание на Върховния училищен

съвет пише следното „реши се да се намалят неделните часове по езиците от 8 на 6 с цел да се даде възможност на студентите да вземат втори и трети език" (ДА-Варна, Ф. 122 К, оп. 1, а.е. 7, л. 9). Предвижда се достигането на следното ниво на владеене на езика – „да даде възможност на свършившите да владеят търговската кореспонденция и се ползват от стопанската и търговската литература във връзка с изучаваните в училището материали" (Протокол № 22 от 25 юли 1923 г. от заседание на

Академическия съвет, ДА–Варна, Ф. 122 К, оп. 1, а.е. 1, л. 124).

От академичната 1925–1926 г. Висшето търговско училище преминава към тригодишен курс на обучение. Новата учебна програма е утвърдена от Министерството на народното просвещение в края на академичната 1924 –1925 година и е въведена от 1 октомври 1925 г. Много важна промяна в нея е въвеждането на задължително изучаване на втори чужд език.

Според изискванията на програмата, първият език наред с доразвиване на материала, усвоен в средното училище и изучаването на този език на дисциплината „Търговска кореспонденция", „преследва и научно–литературни цели, т. е свободно ползване от научната икономическа и търговска литература". Вторият език си поставя по-скромни цели, а именно – усвояването му най-малко до степента на едно средно училище, заедно с търговската му кореспонденция (Русев 2020: 122).

Увеличава се и броят на часовете по първия задължителен чужд език и се запазва правото на студентите да посещават занятия по трети език (незадължителен). Сред задължителните държавни изпити се включват двата чужди езика с търговска кореспонденция на съответния език (изпитите са по 2 – писмен и устен), както и търговска кореспонденция на български език. Разпределението на седмичните часове по задължителните чужди езици по семестри е показано в табл. 1, описана в Протокол № 68 от 7 май 1925 г.

Таблица 1.

Задълж. езици	1 сем.	2 сем.	3 сем.	4 сем.	5 сем.	6 сем.
1–ви език	6	6	4	4	5	5
2–ри език	5	5	4	4	3	3

Източник: Протокол № 68 от 7 май 1925 г. (ДА–Варна, Ф. 122 К, оп. 1, а.е. 3, л. 38).

От учебната 1929–1930 часовете по втори чужд език в първи и втори семестър се увеличават също на 6. С Протокол № 431 от 25 декември 1932 г. Академическият съвет решава: „въвеждат се годишни изпити по чужд език" – за първата година след успешно взети първите два семестъра, а за втората година – след успешно положен изпит от първата година и след успешни трети и четвърти семестри. Запазва се държавният изпит след третата година. В учебните планове се включват и два часа лекции на чужд език по социална и културна история на съответната държава в пети и шести семестър" (ДА-Варна, Ф. 122 К, оп. 6, а.е. 1, л. 251).

3. Особености на преподаването на чужд език във Висшето търговско училище във Варна

В „Отчет за състоянието" от 1926 г. се установява, че езиковата подготовка на голяма от студентите, придобита в гимназиите, е доста слаба и това води до практическата невъзможност да се ползват „трудовете из чуждите литератури" (Отчет за състоянието 1926: 11). Поради тази причина чужд език се изучава задължително по 6 часа седмично във всеки един от семестрите. Специално е отбелязано, че „по това число на часовете академията държи първо място в България" (Отчет за състоянието 1926: 11). В отчета за учебната 1924–1925 г. са коментирани и изучаваните теми – културна история на съответната страна с помощта на избрани четива на чуждия език, търговска кореспонденция, граматика, разглеждат се четива с „научно търговско–икономическо" съдържание, а накрая на четвъртия семестър по-напредналите студенти по френски и немски езици подготвят кратки реферати „по икономически и литературни въпроси, писани на казаните езици, които реферати са четени пред студентите" (пак там). Проф. Я. Арнаудов оценява като много добра системата, при която студентите от един курс, изучаващи един и същ език, се разделят съобразно своята подготовка на три групи и за всяка от тези групи се предявяват различни методи и изисквания. Този подход позволява „поне един елит от студентството да достигне до сравнително съвършенство във владеенето на чуждия език" (Арнаудов 1942: 72).

В учебните планове се включват и два часа лекции на чужд език по социална и културна история на съответната държава в пети и шести семестър. В спомените си за включването на такава лекция в учебния план проф. Арнаудов отбелязва:

През лятната ваканция на 1924 г. бях командирован в Германия, за да се запозная с новите методи в преподаването на чуждите езици, както и с постановката им във висшите стопански училища. Посетих Мюнхен и Берлин, участвах и в конгреса на неофилолозите от 1–4 октомври в последния град. От проучванията си установих, че в

Германия не само във висшите, но и в средните училища се държи на единството между език и култура като неделимо цяло и че съобразно това се нагажда преподаването… Съображенията за съчетание на езика с културата бяха и са следните: студентите се готвят за ръководни дейци в частното стопанство и за ръководни постове в обществените стопански предприятия и служби и като такива те много често ще влизат в допир с представители на един чужд народ, за да водят преговори и да сключват сделки и договори (Арнаудов 1942: 80).

В спомените си Арнаудов дава и следните допълнителни аргументи за включването на лекция по културна история на съответния език и изяснява своите методически възгледи:

На възрастните слушатели езикът не трябва да се преподава технически и методически, а да им се предостави възможност да овладеят неговата духовна конструкция и съдържание, което мислех, че може да се постигне най-добре чрез един теоретически курс по граматика, стилистика и синтаксис. Последното съвсем не може да се третира като филологическа материя, която действително си няма мястото в едно стопанско училище. Освен това овладяването на стопанската терминология не се постига само чрез разбора на съответните четива, а също така, и то в много по-голяма степен, чрез един теоретичен курс, какъвто е необходим и за културната, стопанска и обществена история на дадения народ. Разбира се, всички тези курсове трябва да се четат на чуждия език. (Арнаудов 1942: 79).

Подобно становище застъпва и Иван Константинов (професор по френски език и втори ректор на Висшето търговско училище. Във вестник „Академически вести“ той пише, че обучението по чужд език в стопанските висши училища трябва да се разграничава от обучението в останалите висши училища. В тях по-скоро обучението се свежда до това да може да се ползва литература на чужд език. Не така обаче стои въпросът с чуждоезиковото обучение в стопанските училища. Те готвят бъдещите дейци на реалния стопански живот, които освен че ще се ползват от чужда литература, ще трябва да водят активна кореспонденция и търговски преговори с чуждестранните си партньори.

От друга страна, от студентите във висшите стопански училища не може да се изисква само да са в състояние да използват научната литература по разнообразните дисциплини, що им се предават, защото в практическия живот, при неизбежните за тях срещи с чужденци, те често пъти ще изпитват нуждата от свободното, писмено или устно, боравене с чужди езици. Ефективното владение на такива е за тях, следователно, една необходимост, поради което изучаването им във висшите стопански училища се поставя в зависимост от тази необходимост (Академически вести, бр. 9 и 10, декември 1936: 7).

Според Иван Константинов също така трябва да се отчита и значимостта в световен план на „матерния език“ на бъдещия стопански деятел.

Световното значение на матерния език на студентите също трябва да се има предвид, когато се определя положението на чуждите езици. Поданиците на великите народи притежават вече един инструмент за международни сношения. В тия страни, естествено, изискванията по отношение на чуждите езици могат да не бъдат твърде

големи. Но за страни, езикът на които не надхвърля териториалните им граници, е наложително да съобразяват тези изисквания със стопанската си зависимост от чужбина. (Пак там).

Именно поради тази причина се налага българските студенти в стопанското висше училище да изучават чужди езици с голям хорариум и очевидно амбициозни цели.

4. Заключение

Преди повече от 100 години още на първото заседание на Академическия съвет на Висшето търговско училище във Варна е отразена голямата роля, която ще играе чуждоезиковото обучение в учебните му планове. Първите ректори и членовете на Настоятелството ясно са си давали сметка за значението на преподаването на чужд език. Причина за това е ниското владение на чужди езици от голямата част от студентите. Българският език не е сред големите световни езици и това ограничава да голяма степен възможностите за контакти с чужбина на бъдещите стопански ръководители. В първите учебни планове на училището са предвидени голям брой часове по чужд език – в първите години студентите задължително се обучават по един, като впоследствие задължително се изучават два чужди езика. Студентите могат да избират и факултативно изучаване на други чужди езици.

Предизвикателство представлява и начинът на преподаване на чужди езици за икономисти. За разлика от другите училища, тук целта не е само свободното ползване на чуждестранна литература. Ръководството на училището ясно си дава сметка, че за бъдещите стопански ръководители е необходимо да умеят да създават писмени и устни текстове, да умеят да разбират чуждата реч, да водят преговори на чужд език. В учебните планове на училището са включени и лекции по делова кореспонденция на чужд език, и лекции за историята, културата и психологията на народа, чийто език за изучава, водени на съответния чужд език. Интересен от филологическа гледна точка е и фактът, че към тези лекции в учебните планове се добавят и лекциите по Делова кореспонденция, водени на български език и задължителни за всички студенти във Висшето търговско училище, както и лекциите по Български език (задължителни за всички студенти от 1936 г.). Големият брой филологически дисциплини определя и големия брой на преподавателите филолози в училището, които в определени периоди са дори повече от икономистите в Академическия съвет.

Цитирана литература:

Арнаудов, Ян. 1930: Развоят на реформеното движение в новоезиковното преподаване в Германия и нови веяния и цели във връзка с променения дух на времето. *Годишник на Висшето търговско училище*. Брой 1/ 1930. стр. 1–73. Варна: Изд. „Просвещение". // **Arnaudov, Yan. 1930:** Razvoyat na reformenoto dvizhenie v novoezikovnoto prepodavane v Germaniya i novi veyaniya i tseli vav vrazka s promeneniya duh na vremeto. *Godishnik na Vissheto targovsko uchilishte*. Broy 1/ 1930. pp. 1–73. Varna: Izd. Prosvestenie).

Арнаудов. Ян. 1942: Самоутвърждаването на училището ни като висш учебен институт (спомени). стр. 65–83. *Сборник в чест на проф. Цани Каляндjиев (1866–1941)*. Варна: Изд. „Изгрев". **Arnaudov, Yan. 1942:** Samoutvarzhdavaneto na uchilishteto ni kato vissh ucheben institut (spomeni). пр 65–83. In: Sbornik v chest na prof. Tsani Kalyandzhiev (1866–1941). Varna: Izd. Izgrev.

Близнаков, П., Ковачев, Здр., Цонев, Ст. 2001: Кратка история на Икономически университет – Варна. Варна: Унив. издателство. Икономически университет – Варна. // **Bliznakov, P., Kovachev, Zdr. & Tsonev, St. 2001:** Kratka istoria na Ikonomicheski univesritet – Varna. Varna: Univ. izdatelstvo. Ikonomiecheski universitet – Varna.

Русев, Ив. 2020: Висшето търговско училище – Варна (1920–1945) и началото на висшето икономическо образование в България. Варна: „Наука и икономика". // **Roussev, Iv. 2020:** Vissheto targovsko uchilishte – Varna (1920–1945) i nachaloto na vissheto ikonomichesko obrazovanie v Bulgaria. Varna: Nauka i ikonomika.

Ковачев, Здр. 2012: Първата учебна програма на Висшето търговско училище. стр. 9–35. *Известия*, брой 1. Варна: Икономически университет – Варна// **Kovachev, Zdr. 2012:** Parvata uchebna programa na Vissheto targovsko uchiliste. pp. 9–35. *Izvestiya.* Broy 1, Varna: Ikonomicheski universitet – Varna.

Константинов, Ив. **1936:** Чуждите езици във висшите стопански училища. // Академически вести, бр. 9. // **Konstantinov, Iv. 1936:** Chuzhdite ezitsi vav visshite stopanski uchilishta. // Akademicheski vesti, br. 9.

Държавен архив – Варна, Ф. 122К. // Darzhaven arhiv – Varna, F. 122K.

Отчет за състоянието на Висшето търговско училище във Варна за академическата 1924–1925 г. (1926). Варна: Просвещение. Otchet za sastoyanieto na Vissheto targovsko uchiliste vav Varna za akademicheskata 1924–1925 g. (1926). Varna: Prosvestenie.